

Borris Hede – N67

Indholdsfortegnelse

1. Beskrivelse af området.....	2
2. Udpegningsgrundlag.....	3
3. Foreløbig trusselsvurdering.....	4
4. Naturforvaltning og pleje.....	12
5. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper.....	13
6. Manglende viden og yderligere vidensbehov.....	13
7. Bilag.....	14
8. Kildehenvisning.....	14

1. Beskrivelse af området

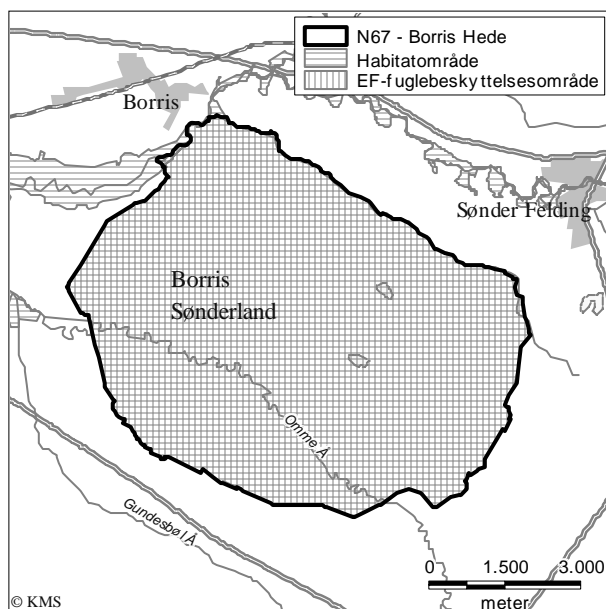
Natura 2000-området Borris Hede er udpeget som habitatområde (nr. 60) og Fuglebeskyttelsesområde (nr. 37). Det samlede areal af Natura 2000-området er 4.778 ha (se tabel 1.1).

Tabel 1.1. Oversigt over de habitat-, fuglebeskyttelses- og RAMSAR-områder, der er inkluderet i denne basisanalyse. For hvert område er områdets nummer, navn og areal (i ha) angivet, ligesom det samlede Natura 2000-områdes areal er oplyst. Kilde: <http://www2.skovognatur.dk/natura2000/database/>

Nr.	Navn	Areal (ha)
H 60	Borris Hede	4.750
F 37	Borris Hede	4,778
	Samlet areal	4.778

Borris Hede tilhører Forsvaret og anvendes som skydeterræn. Området indeholder landets største hedeareal; en stor flade med mange moser og kær, hvor kun nogle få bakker hæver sig et par meter op over terrænet, samt indlandsklitterne Røverstuer, Søbjerge, Store Blæsbjerg og Lille Blæsbjerg - et typisk hedeslettelandskab. Dette skyldes, at området dannedes ved aflejring fra smeltevandet, og derfor består af et jævnt sand- og gruslag. Området er opdelt i Borris Sønderland, hvis centrale del er tør hede med høj hedelyng (*Callúna vulgáris*), mens randområderne er fugtigere og mere artsrige. Hedemose/sø findes især i den østlige del af området (St. Engmose). I den sydvestlige del gennemstrømmer den ca. 7 km, næsten uregulerede Omme Å området. Borris Hede indeholder et meget stort område med åløb og hedemoser, som rummer bestande af truede hedefugle.

(Tekst fra: <http://www2.skovognatur.dk/natura2000/database/>).

Figur 1.1 Kort over Natura2000-områdets afgrænsning

Inden for natura 2000-området findes der en række arealer som er beskyttede efter § 3 i Naturbeskyttelsesloven. I kortmaterialet kan man se hvilke arealer der pr. 01-02-07 var registreret

som § 3-beskyttede. Det skal bemærkes at § 3-registreringen er en vejledende registrering, og at det til enhver tid er de aktuelle forhold som er gældende. Det er den lokale kommune, der har ansvaret for at vedligeholde § 3 registreringen.

2. Udpegningsgrundlag

Borris Hede er udpeget på grundlag af 7 fuglearter, 1 dyreart samt 8 naturtyper. I 2004 og 2005 er der foretaget en kortlægning af de terrestriske habitatnaturtyper indenfor habitatområderne (Fredshavn 2004). Oversigter over de udpegede naturtyper og arter fremgår af tabel 2.1, 2.2 og 2.3. Her er det også angivet, hvor data stammer fra.

*Tabel 2.1 Naturtyper som aktuelt udgør udpegningsgrundlaget for Habitatområde nr. 58. *Prioriteret naturtype. **Skovnaturtyperne kortlægges af SNS og er ikke inkluderet i denne basisanalyse. 1) Data stammer fra NOVANA overvågningsprogrammet (2004-2005) samt Ringkjøbing Amt overvågning i perioden 1988-2005. 3) Data stammer fra NOVANA kortlægning (2004-05). ***Udbredelsen af naturtypen er pt. ukendt. Naturtyperne kan ses i kortmaterialet.*

Nr.	Naturtype	Forekomster	Areal (ha)	Kilde
2310	Indlandsklitter med lyng og visse	0	0	3)
3260	Vandløb med vandplanter	-	110	1
3270	Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter	***	***	***
4010	Vådedværgbuskesamfund med klokkeløng	0	0	3)
4030	Tørre dværgbusksamfund (heder)	4	1682,2	3)
5130	Enekrat på heder, overdrev eller skrænter	0	0	3)
6410	Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	0	0	3)
9190	Stilkegeskove og krat på mager sur bund	**	**	-

Af de 5 lysåbne terrestriske naturtyper, der findes på udpegningsgrundlaget, er der kun fundet 1 ved amtets kortlægning i 2005. Dette skyldes formentlig, at kortlægningen er foretaget på et ret overordnet niveau, grundet tidsmangel. Det registrerede antal polygoner på Borris Hede er således kun tre. Dette bør holdes for øje i forbindelse med nedenstående vurderinger, hvor det er de kortlagte naturtyper, der er lavet analyser på. Herudover er der fundet 1 anden terrestrisk naturtype og 1 akvatisk som pt. ikke er på udpegningsgrundlaget. De nykonstaterede naturtyper kan ses i tabel 5.1 og 5.2. I det følgende materiale er det den kortlagte naturtype der er lavet analyser på.

Tabel 2.2 Arter som aktuelt udgør udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 60. 1) Data stammer fra NOVANA overvågning 2004. De potentielle levesteder kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Art	Areal (ha)	Kilde
1355	Odder (<i>Lutra lutra</i>)	241	1)

Tabel 2.3 Arter som aktuelt udgør udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde nr. 60. 1) Data stammer fra NOVANA overvågningen, data 2) fra DOF's Caretaker projekt <http://www.dofbasen.dk/IBA/> De potentielle levesteder kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Art	Status	Areal (ha)	Kilde
A021	Rørdrum	Y	217	2)
A081	Rørhøg	Y	4257	2)
A082	Blå Kærhøg	Y	4257	1) 2)
A140	Hjejle	Y	2442	1) 2)
A166	Tinksmed	Y	219	1) 2)
A222	Mosehornugle	Y	4003	1)
A338	Rødrygget Tornskade	Y	4271	1)

3. Foreløbig trusselsvurdering

På baggrund af de tilgængelige data om naturtyper og arters forekomster er der foretaget en foreløbig vurdering af truslerne mod arterne og naturtyperne på Borris Hede. Truslerne omfatter påvirkninger, hvor der er en begrundet mistanke om, at de har en negativ betydning for naturtilstanden. De største trusler er gennemgået i de følgende afsnit.

Samlet beskrivelse af de terrestriske naturtyper

Eutrofiering i form af deposition af atmosfærisk kvælstof udgør sandsynligvis en trussel for de tørre heder, hvilket indikeres af områderne med blåtop-bevoksninger.

Oxbøl Statsskovdistrikt har foretaget pleje ved slåning og afbrænding.

Samlet beskrivelse for naturtypen brunvandede søer og vandhuller 3160 i habitatområde nr. 60 er, at inden for området findes en række mindre søer og vandhuller. Søerne er meget brunvandede og formodes at have en lav pH. I en række søer dækker tørvemosser hele søfladen, og de vil på sigt gro til som en del af den naturlige proces og blive til hedemoser.

Samlet konklusion for vandløb med vandplanter (naturtype 3260) i habitatområde nr. 60 er, at naturtypen ikke vurderes at være truet. Den potentielle udbredelse af naturtype 3260 vurderes at udgøre ca. 110 ha. (se kort).

Samlet konklusion for vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter (naturtype 3270) i habitatområde nr. 60 er, at udbredelsen af naturtypen i habitatområde 60 pt. er ukendt. Det vurderes dog, at naturtypen ikke længere forekommer indenfor området, da den tidligere kun kan have forekommet som en konsekvens af en opstemning af Omme Å ved Sønderskov Dambrug. Denne opstemning er fjernet i sommeren 2005, hvorfor de hydrauliske forhold i Omme Å ikke længere er gunstige for naturtype 3270.

Odder

På baggrund af Odderens positive fremgang i Jylland i løbet af 1990erne, og forekomsten i Omme Å og Skjern Å vurderes der ikke umiddelbart at være trusler mod den inden for habitatområde nr. 60. Det er dog vigtigt, at der fortsat findes yngle- og fourageringsmuligheder inden for området.

Samlet vurdering af arter på EF-fuglebeskyttelsesdirektivet

De fleste fugle på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 er de seneste år kun registreret i et meget begrænset antal. Mosehornugle og Blå Kærhøg har kun ynglet på Borris Hede et enkelt eller to år i midten af 1990'erne, og Hjejle og Tinksmed er med hhv. 1 og 2 ynglepar meget tæt på også at kunne kaldes tidligere ynglefugle på heden. Rørdrum har aldrig været almindelig og vurderet på baggrund af områdets naturtyper vurderes det, at området maksimalt kun vil kunne huse meget få ynglepar. Det vurderes, at Rørhøg og Rødrygget Tornskade er de to arter, der bedst klarer sig inden for området. Rørhøgen har således gennem en årrække fast haft to ynglepar i området. På baggrund af områdets naturtyper og dermed potentielle ynglesteder vurderes det, at bestanden af ynglende Rørhøg altid vil være forholdsvis lav. Rødrygget Tornskade er den af de udpegede arter, der har den største bestand på Borris Hede. Der har de seneste år kunnet konstateres en markant tilbagegang i antallet af ynglepar. Årsagen til denne tilbagegang kendes ikke, men vurderes at skyldes udefra kommende faktorer – måske i vinterkvartererne.

Områdets status som militært øvelsesområde, antages også at have en negativ effekt for flere af områdets sjældne ynglefugl, effekten af denne forstyrrelse kendes dog ikke.

3.1. Beskrivelse af naturtilstanden i de terrestriske naturtyper

I forbindelse med kortlægningen af de 18 terrestriske, lysåbne habitattyper (Fredshavn 2004) er der foretaget en registrering af udbredelsen af en række naturtype-karakteristiske strukturer. Disse strukturer er delt op i negative og positive strukturer. De positive strukturer er til stede i veludviklede og typiske forekomster af naturtypen under mere eller mindre upåvirkede forhold. Tilsvarende vidner de negative strukturer om en stærkt påvirket naturtype. I felten er strukturernes samlede omfang registreret på en tre-trins skala: udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I).

Tabel 3.1 giver en oversigt over de enkelte naturtypers fordeling i forhold til deres indhold af positive og negative strukturer. Mørkegrøn farve viser veludviklede naturtyper, som tilsyneladende ikke er udsat for nogle nævneværdige trusler, mens mørkerød farve viser dårligt udviklede naturtyper, der antagelig påvirkes kraftigt af en eller flere trusler.

Tabel 3.1 Procentvis fordeling af negative og positive strukturer i de polygoner, hvor de enkelte naturtyper er registreret. For både negative og positive strukturer er angivet om strukturerne samlet set er udbredte (U), spredte (S) eller ikke tilstede (I). Strukturernes er beskrevet i Fredshavn (2004).

Tør hede (4030)

Strukturer	Negative		
	I	S	U
Positive			
U	0	0	73
S	0	9	18
I	0	0	0

1682,2 ha

3.1.1. Eutrofiering

Terrestriske naturtyper

I forbindelse med kortlægningen af de terrestriske naturtyper er der foretaget en registrering af, hvor stor en andel af de kortlagte arealer, der er tydeligt påvirket af landbrugsdrift. Påvirkningerne omfatter gødningsspredning, atmosfærisk deposition, afdrift med sprøjtemidler eller påvirkning med erosionsmateriale fra dyrkede arealer (Fredshavn 2004). I praksis er det vanskeligt at identificere

påvirkninger som atmosfærisk deposition og afdrift af sprøjtemidler, hvorfor registreringerne næsten udelukkende dækker over tegn på direkte gødskning.

Alle arealerne af den kortlagte naturtype er på grundlag af kortlægningsdataene vurderet til at være uden tydelige påvirkninger fra landbrugsdrift. Når der ikke er registreret påvirkning af de tørre heder (4030) skyldes det formodentlig, at dokumentationsfeltet lavet i forbindelse med kortlægningen er lagt på hedearealer langt fra landbrugsarealer. Påvirkning via atmosfæren er derfor, som ovenfor nævnt, vanskelig at registrere ved den valgte metode.

I forbindelse med kortlægningen af de terrestriske naturtyper er der foretaget en registrering af udbredelsen af positive og negative strukturer, der kan relateres til næringsstofbelastning. Blandt de ændringer, der kan indtræffe som følge af næringsstofbelastning er tilbagegang af laver og mosser, da de er lavtvoksende og derfor særligt udsatte for at blive udkonkurreret af kraftigt voksende vegetation. Det samme gælder lavtvoksende og lyskrævende plantearter, der er karakteristiske for artsrige plantesamfund. Blandt de arter, der regnes som indikatorer for øget næringsstofbelastning er græsarterne Blåtop, Bølget Bunke, Alm. Rajgræs, Alm. Kvik samt arter som Ager-Tidsel, Stor Nælde og Vild Kørvel. Tabel 3.2 viser en oversigt over forekomsten af negative strukturer der er relateret til eutrofiering.

Tabel 3.2 Viser forekomsten af negative strukturer der er relateret til eutrofiering i de enkelte kortlagte naturtyper.

Naturtype	Strukturer	Antal forekomster ud af total forekomster
4030	Dominans af Blåtop eller Bølget Bunke	4/4

Tabellens resultater indikerer, sammenholdt med det aktuelle kvælstofdepositionsniveau, at eutrofiering er en trussel for opretholdelsen af hedesamfundene på de tørre heder (4030).

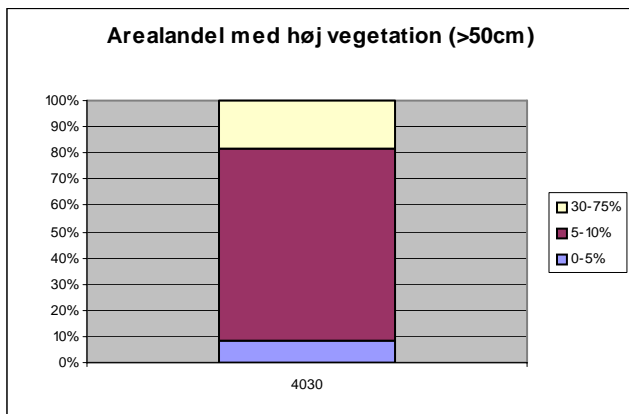
3.1.2. Tilgroning

Terrestriske naturtyper

Tilgroning er i dag en alvorlig trussel mod opretholdelsen af de lysåbne naturtyper og deres karakteristiske vegetation. Dette gælder ikke mindst hederne, hvor forskellige arter af gran, fyr og lærk sammen med løvtræer som bævreasp og glansbladet hæg indvandrer.

Således er ekstensiv udnyttelse i form af græsning og høslæt centralt for en lang række af de terrestriske naturtyper, der er opført på habitatdirektivets bilag I. Såfremt den traditionelle græsning og høslæt på disse naturtyper ophører, vil de hurtigt vokse til i rørsump, højstauder, åbne krat og endeligt skov. På et tidspunkt i denne successionsrække forsvinder de skyggefølsomme arter, hvorved naturtypen ændrer karakter og udvikler sig til en ny type natur (strandengene dog undtaget). Afvanding og eutrofiering kan medføre en accelereret tilgroning.

Tilgroningen kan vurderes ud fra arealandelen af områderne med vegetation der er højere end 50 cm (figur 3.1).

Figur 3.1 Den arealmæssige andel af de kortlagte naturtyper hvor vegetationshøjden er over 50 cm. 0 -5 %, 5-10 % og 30-75 % angiver hvor stor en andel af det kortlagte areal der har en vegetationshøjde på over 50 cm.

På 100 % af de tørre heder er der registreret vedplanter på 1-10 % af arealerne.

Tabel 3.3 Viser forekomsten af negative strukturer som er relateret til tilgroning i de enkelte kortlagte naturtyper.

Naturtype	Strukturer	Antal forekomster ud af total forekomster
4030	Dominans af blåtop eller bølget bunke	4/4

Det kan konkluderes, at tilgroning er en trussel på de tørre heder (4030).

3.1.3. Hydrologi

Terrestriske naturtyper

En naturlig hydrologi uden afvanding eller vandløbsvedligeholdelse vil som hovedregel fremme den mest naturlige udvikling af de forskellige naturtyper. Afvanding samt nærtliggende vandindvinding sænker det naturlige vandspejl og medfører en gradvis udtørring af arealet.

Afvanding og udtørring er ikke et problem for de tørre heder (4030).

3.1.4. Invasive arter

Terrestriske naturtyper

De invasive arter hører ikke naturligt hjemme i den danske natur. De er typisk blevet indført af mennesket og mange af dem er efterhånden blevet et stort problem, fordi de spreder sig til naturområderne. Her kan de danne store bestande og derved fortrænge det vilde plante- og dyreliv.

Der er i forbindelse med kortlægningsarbejdet ikke registreret invasive arter på de tørre heder (4030) på Borris Hede. Dette vidner dog igen om et noget udetaljeret og ikke grundigt kortlægningsarbejde, idet f.x. almindelig Bjerg-Fyr forekommer flere steder på heden.

3.2. Beskrivelse af naturtilstanden i de akvatiske naturtyper

3.2.1. Brunvandede søer og vandhuller (3160)

Bevaringsstatus for naturtype 3160 er på nationalt plan ikke vurderet, men brunvandede søer/vandhuller er relativt almindeligt forekommende i Danmark. Naturtypen er begrænset til områder, hvortil der sker tilførsel af humusstoffer fra det omgivende opland (Søgaard et. al., 2003).

Inden for habitatområde nr. 60 findes en række mindre søer og vandhuller, som Ringkjøbing Amt har besøgt i 2001. En række af søerne i området vurderes at opfylde kriterierne for udpegningsgrundlaget for brunvandede søer og vandhuller. Følgende søer og sø-områder er medtaget i udpegningen. Kildesø, Gårdmosedam (Kvindly), Langdam, søer ved Fuglemose samt søer ved Vistolhøj, De øvrige søer i området er kunstige og dannet som følge af opstemninger, se kortmaterialet.

Kildesø og Langdam formodes at være naturlige hedesøer. En række af de øvrige søer er opstået som følge af tørvegravning og må formodes at gro til med tørvemosser som en del af den naturlige proces. En række af søerne er allerede i dag dækket af tørvemosser. Alle søerne har en lav pH og er meget brunvandet, hvilket betyder, at forekomsten af vegetation i en del af søerne er meget sparsom. De hyppigst forekommende arter er tørvemosser. Endvidere er Liden Blærerod og Storlæbet Blærerod registreret med spredte forekomster ved henholdsvis Langdam og søer ved Fuglemose (Ringkjøbing Amt 2001).

Tabel 3.4. Registreringer af undervandsvegetationen (DAFOR-skalaen) i søer beliggende inden for habitatområde nr. 60 fra 2001 (Ringkjøbing Amt, 2001). DAFOR-skalaen (Dominant, Abundant, Frequent, Occasional, Rare) betegner frekvensen/abundancen af arter i et område. Skalaen er en intervallskala med fem lige store klasser.

	Kildesø	Gårdmosedam	Langdam	Søer v. Vistolhøj	Søer v. Fuglemose
Tørvemosser	D	D/R	R	D	
Spagnum sp.					D
Liden Blærerod	R		R		
Storlæbet blæreord.					R
Liden Siv	R		R		

Samlet beskrivelse for naturtype 3160 i habitatområde nr. 60 er, at inden for habitatområdet findes en række mindre søer og vandhuller. Søerne er meget brunvandede og formodes at have en lav pH. I en række søer dækker tørvemosser hele søfladen, og de vil på sigt gro til som en del af en naturlige proces og blive til hedemoser.

3.2.2. Vandløb med vandplanter (3260)

Den nationale bevaringsstatus for naturtype 3260 er ikke vurderet, men vandløbenes plantesamfund er blevet stærkt forarmede i løbet af de sidste 100 år (Søgaard et. al., 2003). Udbredelsen af habitattypen 3260 er vurderet ud fra de botaniske registreringer der er indsamlet i forbindelse med Ringkjøbing Amts regionale vandløbstilsyn i perioden 1988-2005. Naturtypen vurderes at forekomme, hvis tre kriterier er opfyldt i amtets registrering: Mindst én af de naturtypespecifikke arter skal være til stede (jf. Søgaard et. al 2003), vandløbet er kun let eller moderat modificeret, og den biologiske vandløbskvalitet skal være faunaklasse 4 eller derover.

Sdr. Omme Å, der er det største vandløb indenfor habitatområde 60, henligger i naturtilstand med gode fysiske forhold og med en rig flora og fauna. De øvrige vandløb er mindre og mere regulerede. Naturtype 3260 vurderes dog også at forekomme i nogle af disse. Ringkjøbing Amt har ikke kendskab til at der foretages grødeskæring i vandløbene indenfor habitatområde 60. På baggrund af dette samt den aktuelle forekomst vurderes naturtype 3260 ikke at være truet i hverken Sdr. Omme Å eller de andre mindre vandløb, hvor naturtypen pt. vurderes at forekomme.

Samlet konklusion for vandløb med vandplanter (naturtype 3260) i habitatområde nr. 60 er, at naturtypen ikke vurderes at være truet. Den potentielle udbredelse af naturtype 3260 vurderes at udgøre ca. 110 ha. (se kort).

3.2.3. Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter (3270)

Den nationale bevaringsstatus for naturtype 3270 er ikke vurderet, men naturtypen vurderes at være sjælden i Danmark, pga. den udbredte regulering og oprensning af vandløbene (Søgaard et al., 2003). Udbredelsen af naturtypen i habitatområde 60 er pt. ukendt. Det vurderes dog, at naturtypen ikke længere forekommer indenfor området, da den tidligere kun kan have forekommet som en konsekvens af en opstemning af Omme Å ved Sønderskov Dambrug. Denne opstemning er fjernet i sommeren 2005, hvorfor de hydrauliske forhold i Omme Å ikke længere er gunstige for naturtype 3270.

3.3. Beskrivelse af Arter

Odder

Bestand: I slutningen af 1950'erne kunne man kun få et billede af odderens udbredelse ved at se på antallet af skudte dyr. På daværende tidspunkt blev der nedlagt knap 500 Oddere i Danmark. I 1967 blev Odderen fredet, men på dette tidspunkt var den danske bestand gået drastisk tilbage. Nedgangen fortsatte gennem 1970'erne og 1980'erne. I 1984-1986 viste en undersøgelse, at der kun fandtes oddere i Midt- og Nordvestjylland. Odderen gik også tilbage i de andre europæiske lande. Dette medførte at den i 1992, da direktivet blev implementeret i Europa, blev medtaget på habitatdirektivets bilag II og IV, hvor arter der kræver udpegning af særlige bevaringsområder og streng beskyttelse er medtaget. I 1996 viste en landsdækkende undersøgelse, at spredt sig. Odderen blev, ud over de tidligere kerneområder, således også registreret i store dele af Vendsyssel, Djursland og mod syd havde den bredt sig mod syd ned gennem Ringkjøbing amt.

I forbindelse med NOVANA overvågningen, blev odderens forekomst igen undersøgt på 586 stationer fordelt over hele landet. I Ringkjøbing amt blev forekomsten på 151 stationer ved vandløb, søer og fjorde undersøgt. Der blev fundet positive spor efter odder på 136 af disse stationer. Inden for habitatområde nr. 60 blev der ikke registreret odder ved NOVANA undersøgelsen, men umiddelbart opstrøms habitatområdet i Omme Å og umiddelbart nedstrøms området i Skjern Å blev den registreret flere steder.

Foreløbig trusselvurdering: På baggrund af odderens positive fremgang i Jylland i løbet af 1990'erne, og forekomsten i Omme Å og Skjern Å vurderes der ikke umiddelbart at være trusler mod den inden for habitatområde nr. 60. Det er dog vigtigt, at der fortsat findes yngle- og fourageringsmuligheder inden for området.

Potentielle levesteder: De udpegede potentielle levesteder ses på kortet. Ved udpegningen er medtaget vandløbene og de vandløbsnære arealer langs Omme Å, Kærbæk (Odderskær Bæk) og Gjaldbæk. I alt vurderes det potentielle levested inden for habitatområde nr. 60 at udgøre ca. 241 ha.

Rørdrum

Bestand: Rørdrum har altid været en sjælden ynglefugl inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37, der var således kun et par i perioden 1993-1994. Siden har Rørdrum fortsat været en sjælden fugl inden for området, og det vurderes ikke, at arten yngler inden for område nr. 37 på nuværende tidspunkt. I forbindelse med NOVANA programmet skal der i 2008 foretages optællinger af ynglende rørdrum inden for fuglebeskyttelsesområderne.

Foreløbig trusselsvurdering: Rørdrum er afhængig af større arealer af uforstyrret rørskov i brak- eller ferskvandsområder. Vandstanden i yngleområdet skal være høj (min 15 cm) i yngletiden (1/2-1/6), således at ynglelokaliteterne er sikre for evt. rovdyr. Lokalt i fuglebeskyttelsesområde nr. 37 vurderes forholdene at være tilfredsstillende og nogenlunde konstante i rørskovsbevoksningerne langs Omme Å.

Potentielle levesteder: De udpegede potentielle levesteder ses på kortet. Ved udpegningen er medtaget arealer med eksisterende, rørskov velegnet til skjul og reder, samt lavvandede åbne vandflader i kanten af rørskoven til fouragering. I alt vurderes det potentielle levested inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 at udgøre ca. 217 ha.

Rørhøg

Bestand: Den europæiske bestand blev i 1997 anslået til ca. 29.000 par og udviklingen i antal til at være aftagende. Den danske ynglebestand har siden 1970'erne derimod været stærkt stigende. Det blev således vurderet at der i perioden 1970 frem til midten af 1990'erne skete en stigning fra ca. 100 par til 650 par. Arten vurderes at være mest talrig på øerne (Pihl et al. 2003). Inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 yngede der 2 par Rørhøge i 1994-1995. På baggrund af observationer af Rørhøg i området igennem en årrække vurderes der stadig at være to ynglepar (Østergaard pers. comm.)

Foreløbig trusselsvurdering: På baggrund områdets karakter som militærøvelsesområde med en meget begrænset adgang og forstyrrelser på de potentielle levesteder vurderes der ikke at være noget til hinder for, at enkelte par vil kunne yngle langs Omme Å. Eller ved nogle af områdets største søer som f.eks. Gåsemosedam, og den opstemmede sø ved "Lange Jan Dæmning".

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Der er medtaget våde arealer dækket af mose og tagrør langs Omme Å samt søer og moser i området. Endelig er hede- og landbrugsarealer medtaget som potentielle fourageringssteder. Arealet af det potentielle levested vurderes at udgøre ca. 4.200 ha.

Blå kærhøg

Bestand: Den europæiske bestand af Blå Kærhøg blev i 1997 anslået til 10.000 par. Arten har været i tilbagegang i de lande, med undtagelse af Holland. I Danmark genindvandrede den som ynglefugl i 1992, og har siden ynglet med 0-5 par årligt. Arten er således en meget uregelmæssig ynglefugl der let kan forsvinde igen (Pihl et al. 2003). Inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 yngede ét enkelt par Blå Kærhøge i 1994 og 1995 (DOF). I forbindelse med Ringkjøbing Amts optællinger i NOVANA programmet i 2005 blev der i juni måned set en ung hun i den nordlige del af området, men det vurderes, at der ikke var tale om en ynglefugl.

Foreløbig trusselsvurdering: Borris Hede er et af de få områder i Danmark hvor Blå Kærhøg kan tænkes at yngle. Det vurderes, at forholdene i området vil være tilfredsstillende for et enkelt par af denne meget sjældne danske ynglefugl. Men med en bestand som den nuværende er det meget tvivlsomt om den Blå Kærhøg igen indfinder sig som ynglefugl på Borris Hede.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Der er medtaget våde arealer dækket af mose og tagrør langs Omme Å samt søer og moser i området. Endelig er hede- og

landbrugsarealer medtaget som potentielle fourageringssteder. Området er sammenfaldende med området for rørhøg. Arealet af det potentielle levested vurderes at udgøre ca. 4.200 ha.

Hjejle

Bestand: De danske ynglefugle af Hjejle tilhører den sydlige race af Hjejle. Denne race har overalt været udsat for markante tilbagegange, og allerede i 1975 blev det vurderet, at racen var næsten udryddet (Cramp et al. 1985). I Danmark har tilbagegangen af Hjejle som ynglefugl været sammenlignelig med det der er set på europæisk plan. I takt med hederne er blevet opdyrkede er antallet af ynglefugle blevet mindre. Allerede i 1930'erne blev den danske ynglebestand opgjort til 45-78 par alle i det nordlige Jylland. Fra da er det kun gået tilbage og i 1984 blev der registreret 5-12 par og i 2000 2-5 par (Pihl et al. 2005). Inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 blev hjejle genfundet som ynglefugl i 1994, hvorfra den havde været forsvundet siden 1954. I 1995 blev der registreret 4 ængstelige fugle, så det blev anslået, at der var tale om 4 par. Det vurderes at dette antal kan være en anelse for højt, for i 2004 og 2005 blev der kun registreret et ynglepar på hedearealet ved Hvolligvej (Østergaard pers. comm. Bundgaard 2006). Dette område er karakteriseret af meget lav vegetation som en følge af de hyppige små brænde i området som en følge af militær aktivitet.

Foreløbig trusselvurdering: Med kun et enkelt ynglepar på Borris Hede er det formentlig kun et spørgsmål om tid inden Hjejle helt er forsvundet som ynglefugl fra området. Langt den største del af hedearealerne på Borris Hede har en vegetationshøjde der umuliggør yngel for Hjejlen. Det bør derfor sikres, at der sker afbrænding eller slåning af langt større hedearealer end det er tilfældet i øjeblikket. Rydning af hedeområder uden for nedslagsområderne vil formentlig også kunne sikre arten mere fredelige yngleområder, end de der benyttes i dag.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Der er medtaget det nuværende yngleområde, men også områder med høj hedevegetation der med en aktiv indsats vil kunne gøres egnet som yngleområder er medtaget. Arealet af det potentielle levested vurderes at udgøre ca. 2.447 ha.

Tinksmed

Bestand: Den europæiske bestand af Tinksmed blev i 1997 opgjort til 1,2 mio. par. Bestanden i Finland har været aftagende og det vurderes, at forhold uden for yngleområderne, måske i vinterkvarteret, kan være årsag til dette. Den danske ynglebestand har været nogenlunde konstant siden 1980'erne. Der har dog været nedgang i yngleområderne i Midt- og Sønderjylland, og er nu koncentreret i nogle få områder i Thy (Pihl et al. 2003). Det vurderes af den danske bestand af tinksmed i 2005 var på 66-67 ynglepar (Østergaard pers. comm). Inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 har arten været i tilbagegang de seneste fem år. Der blev således registreret 4-5 ynglepar i 2000, dette var faldet til 2 ynglepar i 2003, og i 2005 blev der trods intensiv eftersøgning kun registreret ét ynglepar ved Gåsemosedam (Bundgaard 2006, Østergaard pers. comm.)

Foreløbig trusselvurdering: Bestanden af Tinksmed på Borris Hede har, som de øvrige bestande i Midt- og Sønderjylland været udsat for tilbagegang den seneste årrække. Det vurderes, at tilgroning af hedemoseerne omkring søerne i området, kan være medvirkende årsag til den konstaterede tilbagegang. Det må også formodes, at udefrakommende faktorer kan have betydning for nedgangen i den danske bestand af Tinksmed.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Der er medtaget det nuværende yngleområde omkring Gåsemosedam. De tidligere yngleområder omkring områdets øvrige søer er også medtaget. Arealet af det potentielle levested vurderes at udgøre ca. 219 ha.

Mosehornugle

Bestand: Den europæiske bestand (- Rusland) blev i 1997 anslået til 14.000-26.000 par. Udviklingen i Europa har været aftagende, den findes således stort set ikke længere i Centraleuropa. I

Rusland vurderes bestanden af være reduceret med 50 % siden 1970. I Danmark har tilbagegangen også været markant. I perioden 1978-1981 blev bestanden vurderet til 24-41 sikre ynglepar men siden har arten været i tilbagegang, og i forbindelse med amternes NOVANA overvågning i 2005 blev der slet ikke registreret ynglende Mosehornugle i landet (DMU 2006). Inden for fuglebeskyttelsesområde nr. 37 har mosehornugle ynglet med 2 par i to mindre mosepartier 1996. Arten har sandsynligvis ikke ynglet på Borris Hede siden.

Foreløbig trusselvurdering: Mosehornugle har været udsat for en kraftig tilbagegang i Danmark, og arten vurderes at være i umiddelbar fare for at være udryddet som dansk ynglefugl. Det vurderes, at der vil være plads til et enkelt eller to ynglepar på Borris Hede, såfremt der igen sker en vækst af den danske ynglebestand.

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Der er medtaget hedearealerne og de mere fugtige områder omkring søerne inden for området. Arealet af det potentielle levested vurderes at udgøre ca. 3.946 ha.

Rødrygget Tornskade

Bestand: Den europæiske bestand af Rødrygget Tornskade blev i 1997 med nogen usikkerhed anslået til 2,2 mio. par. Bestanden har været faldende de sidst 20-30 år. I Danmark vurderes bestanden at være på 1500-3000 par. Dette antal vurderes, at have været nogenlunde fast siden starten af 1970'erne (Pihl et al. 2003). Inden for fuglebeskyttelsesområde 37 blev bestanden i 1993-1994 vurderet til at være 21-23 par (Miljø- og Energiministeriet 1995). Det vurderes, at antallet af ynglepar på Borris Hede er faldet siden. I Ringkøbing amt findes der foruden Borris Hede forholdsvis gode ynglebestande i Klosterheden (NATURA 2000 område nr. 224) og Flyndersø, Stubbergård Sø området (NATURA 2000 område nr. 41) (Novrup pers. comm.)

Foreløbig trusselvurdering: Der er ikke noget der umiddelbart kan forklare tilbagegangen på Borris Hede. Området har ikke været udsat for de stor ændringer, og det vurderes at der forsat vil være grundlag for en stor ynglebestand indenfor fuglebeskyttelsesområde nr. 37. Årsagen til fluktuationerne i de danske ynglebestande vurderes bl.a. at hænge sammen med vejrforholdene i yngletiden samt evt. biotopændringer (Grell 1998)

Potentielle levesteder: Potentielle levesteder ses på kortet. Der er medtaget hedearealerne og de mere fugtige hedemoseområder inden for området. Arealet af det potentielle levested vurderes at udgøre ca. 4.146 ha.

4. Naturforvaltning og pleje

4.1.1. Tidligere plejeindgreb

Amtet har ikke foretaget pleje på Borris Hede.

4.1.2. Nuværende plejeindgreb

Borris Hede, der er militært skydeterræn, plejes efter drifts- og plejeplanen for området udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med forsvaret. Den primære pleje er hedepleje, der foregår ved slåning og afbrænding. Plejen foretages af Oxbøl Statsskovdistrikt.

5. Nykonstaterede eller nyindvandrede arter og naturtyper

5.1. Terrestriske naturtyper

Tabel 5.1. Naturtyper som er kortlagt i habitatområdet nr. 60, men som ikke på nuværende tidspunkt er på udpegningsgrundlaget. *Prioriteret naturtype. 1) Data stammer fra NOVANA overvågningsprogrammet (2004-2005) samt Ringkjøbing Amt overvågning i perioden 1988-2005 3) Data stammer fra NOVANA kortlægning (2004-05). Naturtyperne kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Naturtype	Forekomster	Areal (ha)	Kilde
7140	Hængesæk og andre kærsmfund dannet i flydende vand	1	< 0,5	1

5.2. Akvatiske naturtyper

Ud over de naturtyper der er på udpegningsgrundlaget, er der ved Amtets kortlægning i 2005 fundet en række habitatnaturtyper, som kan ses i tabel 6.2.

Tabel 5.2. Naturtyper som er kortlagt i habitatområdet nr. 60, men som ikke på nuværende tidspunkt er på udpegningsgrundlaget. *Prioriteret naturtype. 1) Data stammer fra NOVANA overvågningsprogrammet (2004-2005) samt Ringkjøbing Amt overvågning i perioden 1988-2005 3) Data stammer fra NOVANA kortlægning (2004-05). Naturtyperne kan ses i kortmaterialet.

Nr.	Naturtype	Forekomster	Areal (ha)	Kilde
3160	Brunvandede søer og vandhuller	12	8	1

5.3. Arter

Amtets elfiskeri har vist, at der hvert år går laks op for at gyde i Sdr. Omme Å. Omfanget er ukendt, men så sent som i november 2005 elfiskede Ringkjøbing Amt en 16,5 km lang strækning opstrøms habitatområde 60. I alt blev der fanget 8-10 laks og lakseyngel blev registreret på 3 lokaliteter. Vandløbene må desuden formodes at være potentielle gyde- og opvækstområder for både Bæk-, Flod- og Havlampret. Dokumentation herfor mangler, da amtet aldrig har eftersøgt disse arter indenfor habitatområdet. Bæklampretten er dog registreret længere opstrøms i Sdr. Omme Å, samt i Kærbæk der danner den nordlige grænse for habitatområdet

Grøn Kølleguldsmed er ved flere lejligheder registreret i Omme Å både inden og udenfor habitatområdet.

6. Manglende viden og yderligere vidensbehov

Der mangler dokumentation for lampretarternes forekomst i Sdr. Omme Å-systemet. Der bør på den baggrund gennemføres en overvågning af disse internationalt beskyttede arter, således administrationen af habitatområdet kan gennemføres på et fagligt forsvarligt grundlag, der tilgodeser de udpegede arters behov.

Søer

I vandrammedirektivets basisanalyse I og II er der foretaget en konkret vurdering af søer > 5 ha. eller specifikt målsatte i henhold til regionplanen, hvilket betyder at de øvrige søer ikke er vurderet særskilt. Det er således ikke muligt at sammenstille søerne beliggende i habitatområde nr. 60 med basisanalysen.

Data til fremtidig administration af de internationalt beskyttede fuglearter.

For de fuglearter der er medtaget på udpegningsgrundlaget, bør det sires at der indsamles data der i tilstrækkelig omfang belyser disse internationalt beskyttede fuglearters forekomst inden for området. Viden om arternes forekomst og krav til yngle- og rasteforhold er af afgørende betydning for at kunne udføre en forsvarlig administration af de udpegede EF-fuglebeskyttelsesområder.

7. Bilag

Kort over naturtyper og arters udbredelse kan ses i kortmaterialet.

8. Kildehenvisning

Bundgaard, P. (2006): Overvågning af arter. NOVANA 2004-2009. Notat fra Ringkjøbing Amt til DMU.

Cramp, S. & K. E. L. Simmons (red.) (1985). The Birds of Western Palearctic. Vol III. Oxford University Press.

DOF's Caretaker Projekt. <http://www.dofbasen.dk/IBA/lokalitet.php>

Danmarks Miljøundersøgelser (2006). NOVANA. Arter 2004-2005.

Fredshavn (2004). Teknisk anvisning til kortlægning af terrestriske naturtyper.

Grell, M. (1998). Fuglenes Danmark.

Ringkjøbing Amt (2001) Notat - Besigtigelse af søer på Borris Sønderland den 12. juli 2001 i forbindelse med overvågning/udpegning af habitatområder, (upubliceret notat).

Pihl, S., Clausen, P., Laursen, K., Madsen, J. & Bregnballe, T. (2003). Bevaringsstatus for fuglearter omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. Faglig rapport fra DMU, nr. 462.

Skov og Naturstyrelsens hjemmeside (2006).
<http://www2.skovognatur.dk/natura2000/database/>

Søgaard, B., Skov, F., Ejrnæs, R., Nielsen, K.E., Pihl, S., Clausen, P., Laursen, K., Bregnballe, T., Madsen, J., Baatrup-Pedersen, A., Søndergaard, M., Lauridsen, T.L., Møller, P.F., Riis-Nielsen, T., Buttenschøn, R.M., Fredshavn, J., Aude, E. & Nygaard, B. 2003: Kriterier for gunstig bevaringsstatus. Naturtyper og arter omfattet af EF-habitatdirektivet & fugle omfattet af EF-fuglebeskyttelsesdirektivet. 2. udgave. Danmarks Miljøundersøgelser. 462 s. – Faglig rapport fra DMU, nr. 457. <http://faglige-rapporter.dmu.dk>.